

Tehnoloogilisest naiivsusest, ehk sularaha vajab kaitset

Ilmunud: Eesti ekspress 25.08.2021

2016. aastal käis president Toomas Hendrik Ilves välja [idee](#) loobuda Eestis sularaha kasutamisest. Tema sooviks oli kaitsta demokraatiat. Sularaha pole jälgitav ja soodustab seega korrupsiooni. Viimane on omakorda ohuallikaks demokraatiale ja sestap võikski sularahast loobuda. Tehnoloogiliselt oleme selleks ju ammu valmis. Täna, viis aastat hiljem, pole see idee õnneks teostunud. Õnneks, sest nüüdseks paistab juba üsna selgelt, et asjade seis on risti vastupidine. Just nimelt demokraatiat kaitseks tuleb meil sularaha alles hoida, vajadusel kasvõi muinsuskaitse alla võtta. Sest sularaha loob väärtust, mida ei võimalda mitte ükski muu maksevahend. Ta loob ühiskondlikku hüvet, mida me seni veel vääriliselt hinnata ei mõista, kuid mida me tulevikus üha enam hindama hakkame: privaatsust. Ja demokraatiat vajab privaatsust nagu õhku.

Pikemalt kirjutab sellest Oxfordi ülikooli teadur Carissa Véliz. Oma raamatus ['Privacy is Power'](#) analüüsib ta privaatsuse ja isikuandmete rolli kaasaegses maailmas. Sügaval sisimas rajaneb iga demokraatia oma kodanike autonoomial. Avalik sfäär saab demokraatlikus ühiskonnas toimida ainult niivõrd, kui võrdne privaatsfäär on kaitstud. Ja vastupidi, kodanike eraelu saab olla tõeliselt puutumatu ainult tugeva avaliku võimuga demokraatlikus ühiskonnas. Teaduskeeles öeldakse selle kohta, et need kaks sfääri on komplementaarsed. Lihtsas keeles tähendab see, et tegu on vastaspooltega, millest üks ei saa eksisteerida ilma teiseta – lõhkudes ühe kaotame paratamatult ka teise. Proovige näiteks ette kujutada riiki, kus puuduks kuritegevus. See saaks olla vaid kuritegelik riik.

Ometi oleme selle aastatuhande esimestel kümnenditel asunud oma privaatsusega kergekäeliselt laristama, ja seda heidavad tulevased põlvkonnad meile ilmselt veel kaua ette. Facebook'i asutaja Mark Zuckerberg jõudis 2010. aastal koguni kuulutada, et oleme privaatsusest üldse loobunud ja arenenud sellest kaugemale. Kolm aastat hiljem ostis sama mees, rikas nagu ta on, kokku oma nelja naabri majad. Ikka selleks, et endale suuremat privaatsust tagada.

Tagasi vaadates läksid asjad viltu vist kuskil sajandivahetuse USAs. Aastal 2000 oli Google veel noor ja idealistliku ellusuhtumisega ettevõtte. Internetis süvajälgimist võimaldavate 'küpsiste' tehnoloogiat nad igatahes veel ei omanud. Ometi esitas USA konkurentsiamet juba siis Kongressile nende kohta mureliku ettekande isikuandmete kogumise teemal. Ent siis toimus 11. septembri terrorirünnak ja suhtumine muutus. Piiramise asemel asus valitsus jälgimist pigem soosima ja edasine on juba ajalugu. Paraku on valitsuste lootused kuritegevust massjälgimise abil tõkestada osutunud petlikuks. Massjälgimine ei ole ära hoidnud suuri terroriakte ega massitulistamisi. See ei aidanud ära hoida isegi tänavust rünnakut USA Kongressile. Kuritegevusega võitlemiseks läheb meil endiselt tarvis hoopis musta ja rasket detektiivitööd ning selle juures on suured andmehulgad pigem ummistuseks kui abiks. See petlikkus on ka laiem fenomen. Moodsas maailmas elamegi justkui pidevas andmenäljas – ikka ja jälle tundub, et otsuse langetamiseks oleks vaja veel veidi lisaandmeid. Ometi ei lahenda nende andmete saamine probleemi, sest iga uus infokild toodab ka uusi küsimusi. Nii rabelemegi otsekui suletud ringis ja ühiskonna vaimne tervis jätkab vaikset allakäiku. Sestap on ka massjälgimise kasutegur demokraatlikus ühiskonnas negatiivne. Vélizi hinnangul peaksime üldse suhtuma digitaalsesse isikuandmetesse vastupidiselt praegusele – mitte neid korjama, vaid tõrjuma. Nendega tuleks virtuaalmaailmas käituda umbes samamoodi, kui reaalmaailmas käitume eriti ohtlike märkainetega. Nende üleandmine ühelt valdajalt teisele peaks aga olema lihtsalt keelatud.

Demokraatliku riigi jaoks on kodanike isikuandmed 'toksilised'. Seda põhjusel, et riik peab oma alamaid kohtlema võrdselt ja selleks peab ta olema nende suhtes teatud määral pime. Näiteks ei tohiks riigi otsused sõltuda sellest, milline on teie sugu, vanus, nahavärv või positsioon ühiskonnas.

Mida detailsemad isikuandmeid iga otsuse juures arvestada, seda erapoolikumaks see muutub. Mitte asjata ei kujutanud vanad kreeklased õigusjumalannat alati kinniseotud silmadega.

Piltlikult öeldes on lõpuks ka riigile enesele tervislikum, kui ta ei tea oma kodanikest kõike. Näiteks, kui pärismaailmas põgeneb kurjategija politsei eest korrusmaja trepikotta, ei ole politseil õigust kõiki sealseid kortereid läbi otsida. Asjade selline seis pole juhuslik, vaid põhineb ajaloo õppetundidel: riigid, kes koju tungimist lubavad, ei kesta kaua. Virtuaalmaailmaga on põhimõtteliselt sama lugu, kuid seal on riikidel need õppetunnid veel saamata. Igal juhul ei tasu ohte alahinnata – isikuandmed võivad tappa. Traagiline näide ajaloost: Hollandis oli II maailmasõja alguseks olemas eeskujulik rahvastikuregister, Prantsusmaal valitses selles vallas aga elegantne segadus. Tagajärg? Hollandis suutsid natsid hävitada 73% juutidest, Prantsusmaal 25%.

Meie naiivsus oma privaatsuse loovutamisel on osa 21. sajandi algusele omasest üldisest tehnoloogilisest naiivsusest – usust, et uued tehnoloogiad lahendavad kõik meie probleemid. See kõik on ajaloos juba olnud. Näiteks olid 16-18. sajandi Euroopast pärit kolonisaatorid veendunud valge mehe ülimumslikkuses. See naiivne upsakus tõi traagilisi tagajärgi põlisrahvastele, maailma kultuuripärandile ja lõpuks ka valgele mehele enesele. Tundlikuma närviga ühiskondades (Kanada, Austraalia) pole toonased haavad tänini paranenud. Teise näite võib tuua möödunud sajandist. Täna Greta Thunbergi põlvkonnal annab imestada, kuidas ometi suutsid eelmised põlvned oma sõgedas rumaluses planeedi looduse niivõrd tuksi keerata. Kuid tõsi ta on – veel viiskümmend aastat tagasi ei tekitanud suitsevad tehasekorstnad kelleski erilisi emotsioone. Kui, siis tunti nende üle pigem uhkust. Isegi koolis õpetati, et inimene ei vaja looduselt armuande, vaid võtab neid ise. Alles nüüd, kui tagajärjed käes, saame aru, et käitusime oma koduplaneediga otsekui elevant portselanipoes. Täna tehnoloogiline naiivsus on nende kahe näitega üsna sarnane. Ka sel puudub seos ümbritseva reaalsusega. Olgu siinkohal näiteks kasvõi automaatkassad meie poodides – need ei automatiseeri ju tegelikult midagi. Kui nende soetamiseks kulunud raha oleks läinud kassiiride palgatõusuks, siis oleks maailm täna veidi õnnelikum paik.

Koloniaalajastu ja kliimamuutuse küsimustes oleme nüüd tagantjärele targad. Täna tehnoloogilise naiivsuse tagajärgedest hakkame aru saama millalgi tulevikus. Siis, kui tõeline privaatsus ja demokraatia on maailmas muutunud umbes samasuguseks defitsiidiks, nagu puhas loodus või põlisrahvaste kultuur. Ometi jõuaksime hea tahte korral paljusid vigu praegu veel vältida. Me saame näiteks mitte lubada oma avalikku ruumi näotuvastustarkvaraga kaameraid. Me saame kujundada interneti komberuumi. Saame hääletada jalgadega ja ignoreerida küpsiseid kasutavaid veebipoode. Kutsun Eesti internetikogukonda üles loobuma küpsiste tehnoloogia kasutamisest üldse. Mitte seepärast, et see oleks vastuolus mõne seadusepügalaga. Küll aga seepärast, et küpsised saastavad internetti nagu plastijätmed ookeani. Seepärast, et küpsised lõhuvad privaatsust. Seepärast, et küpsiste kasutamine on umbes sama vulgaarne kui kolleegi seeliku alla piilumine. Meil Eestis pole see lihtsalt kombeks.

Ja loomulikult, kus vähegi võimalik, saame maksta sularahas. Igatahes tundub mulle, et kuulates Spotify ajastul oma lemmikmuusikat vinüülplaadi pealt teeme loodusele ja maailmale pigem head. Sularahas maksmisega on umbes sama lugu.

Guido Viik